

УДК 338.4

В. В. Крючковський

В. М. Поленчук

Херсонський державний технічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

Стаття присвячена аналізу процесів взаємодії національної економіки зі економіками інших країн у міжнародному ринковому просторі. Це дозволяє визначити проблеми та пріоритети розвитку діяльності підприємств АПК в умовах глобалізації та глобальної інтеграції. Вони є відображенням об'єктивного процесу модернізації агропромислового комплексу України, його відродження та розвитку.

Ключові слова: трансформаційні процеси, підприємства АПК, проблеми та пріоритети розвитку.

Агропромисловий комплекс розвивається на основі агропромислової інтеграції і відіграє важливу роль у більшості країн світу. Адже саме він виконує важливу суспільну функцію — забезпечення населення продуктами харчування, тому є стратегічною галуззю і має найважливіше соціальне значення.

В умовах посилення у світовій економіці трансформаційних процесів відбувається зближення аграрних секторів національних економік шляхом утворення загального ринкового простору, поширення форм міжнародного співробітництва в сфері господарювання, посилення залежності агропромислових комплексів, що вимагає узгодження на рівні урядів країн аграрної економічної політики, спільного регулювання діяльності суб'єктів ринку на основі міждержавних угод. Зазначені процеси вимагають від суб'єктів агропромислових комплексів різних країн постійної адаптації до умов глобалізації економіки й швидко мінливого зовнішнього середовища з метою забезпечення конкурентоспроможності їх продукції [1].

Україна є членом глобальної політичної і економічної системи, тому вона повинна проводити виважену аграрну державну політику, яка б забезпечувала нарощування виробництва якісної сільськогосподарської продукції з високим рівнем експортоспроможності, здійснювала заходи щодо державного зовнішньоторгівельного регулювання митних ставок, впроваджувала кількісні обмеження імпорту та експорту, виконувала захист внутрішнього ринку та торгових інтересів України у випадках дискримінації її суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на ринках окремих країн та інше.

При розробці стратегії розвитку АПК України та інтеграції продовольчого ринку у світову економіку слід враховувати територіальну диференціацію агропродовольчих потреб у межах світового господарства,

географічне розташування зовнішніх ринків щодо України, традиції зовнішньоекономічних стосунків, досягнутий рівень міжнародної взаємодії у сфері реалізації сільськогосподарської продукції. Зусилля України мають бути спрямовані, з одного боку, на збереження традиційних ринків збуту української продукції, з другого — на цілеспрямоване залучення нових перспективних ринків. Така позиція гарантує широкі можливості й варіанти доступу до різних регіональних ринків, забезпечує диверсифікацію торгівлі та капіталовкладень, зменшуючи тим самим залежність від головних торговельних партнерів.

Міжнародний досвід показує, що будь-яка концепція або напрям національної стратегії розвитку не має жодного сенсу, якщо вони не підкріплюються реальною і сильною політикою держави з захисту національних інтересів, в основу якої повинно бути покладено формування політичної нації, створення демократичного громадського суспільства, соціально-правової держави, соціально-орієнтованої і структурно-трансформованої ринкової економіки, органічно інтегрованої в світові економічні структури. Відомому англійському письменникові і політичному діячеві XVII–XVIII ст. Дж. Свіфту належить надзвичайно глибоке за своїм змістом висловлювання: «Справжнє бачення — це хист бачити невидиме». Ці слова повною мірою можна віднести до аналізу методологічних засад глобальних трансформацій в Україні [1]. Ми повинні використовувати одну із наших переваг у процесі інтеграції — так званий ефект затриманого розвитку, тобто не потрібно повторювати весь шлях проб і помилок інших держав. А їх недоліки повинні стати нашими перевагами [2].

Дилема для України така, що вона зуміє захистити свої національні інтереси і стане конкурентоспроможною і сильною країною, або бездіяльність призведе її до статусу другорядної держави, сировинного придатку на ринку дешевої робочої сили для передових розвинутих країн Європи і світу.

Повна відсутність національної стратегії або використання і нав'язання Україні зарубіжних ерзаців псевдореформаторських ліберальних і неоліберальних курсів протягом останніх років незалежного існування поставили Україну у важкий стан розвитку [3].

Спроби розробити певні концепції соціально-економічного розвитку держави науковцями та політиками закінчились не дуже позитивно, оскільки вони не достатньо враховували реальну ситуацію України і не базувались на чітких і обґрунтованих визначеннях поточних і перспективних національних інтересів.

Питання формування умов та наслідків трансформаційних процесів для АПК України привертало та привертають значну увагу науковців та політиків. Серед них слід виділити вчених, які здійснили вагомий внесок у їх розгляд, аналіз та вирішення, а саме: Т. О. Осташко, А. С. Гальчинський, В. І. Власов, В. Гончаров, Н. М. Ткаченко, О. Бородіна, І. Р. Бондар, О. Г. Білорус та ін.

Метою нашої статті є визначення та оцінка проблем та пріоритетів розвитку діяльності підприємств АПК України в умовах трансформаційних процесів. Для досягнення поставленої мети було зроблено аналіз наслідків

та переваг західноєвропейського вектора співробітництва держави та визначені пріоритети подальшого розвитку.

Для України та українців процеси глобалізації і глобальної інтеграції є одним із шляхів відродження держави і прогресивного розвитку нового суспільства, добробуту та справедливості. Перший крок було зроблено 5 лютого 2008 року. На засіданні у Женеві Генеральна Рада Світової організації торгівлі (СОТ) затвердила протокол про приймання України у члени СОТ.

Період участі України в СОТ є темою номер один у політичних та суспільних дискусіях. Одні вважають що це є найбільше досягнення України за роки незалежності, інші, вважають, що це — драматичний процес капітуляції української економіки. Вступ у СОТ є необхідним, і це ніхто не оскаржує, однак він не може бути самоціллю, оскільки головними виступають умови, на яких Україна входить у світову торгову організацію. Вона є єдиним міжнародним органом, який встановлює правила торгівлі між державами на підставі угод підписаних більшістю країн учасників міжнародної торгівлі. Всіх хвилює питання загроз та ризиків для вітчизняних виробників та споживачів. Для цього необхідно розробити механізми захисту інтересів національних товаровиробників на державному рівні. Поки що їх не достатньо [4].

Заздалегідь підрахувати усі плюси та мінуси вступу України до СОТ було неможливо. Реальне життя та існуюча практика торговельних відносин виявилися набагато складнішими, ніж теоретичні побудови. Досвід останніх років показав, що торгові партнери України, не поспішають відкрити свої ринки у відповідь на створення сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Використовуючи складне економічне становище, вони посилюють тиск на Україну застосовуючи експортні субсидії, імпорتنі тарифи та квоти. Внаслідок нерегульованого одностороннього відкриття українського ринку вітчизняний товаровиробник виявився витісненим з нього. Втрати українськими підприємствами національного ринку призвели до тяжких соціальних та економічних наслідків, а саме: деіндустріалізація України, згорання наукоємних та високотехнологічних галузей.

А. Плотніков зазначив «Негативні наслідки від вступу України в СОТ можливі, оскільки українська промисловість не захищена від впливу дешевої та неякісної конкурентної продукції зі сторони. Це призведе до того, що прийдеться перепрофілювати українські промислові підприємства, а також до цілої низки інших негативних наслідків». Значно скоротився перелік продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації (це поки що єдиний інструмент захисту українських споживачів). Протягом 2005–2007 років згідно постанови Держпотребстандарту, із нього були виключені 122 позиції продукції, а 2007 — ще 10. Таким чином із 201 позиції сільгосп-продукції згідно кодів УКТЗД за 165 позиціями сертифікація взагалі не відбувається. Була відмінена обов'язкова сертифікація імпоротної сільськогосподарської продукції, яка ввозиться в Україну. Зараз усі документи, які дозволяють ввезення будуть оформлювати та підписувати імпортери у своїх державах, а Україна зняла усі сертифікаційні кордони для імпорт-

них продуктів (при цьому, для українських виробників наявність подібних сертифікатних документів є обов'язковою при експорті). Крім того, в ЄС рівень нетарифного захисту є значно вищим, ніж в Україні. Зокрема, це стосується технічних бар'єрів у торгівлі, які встановлені ЄС і регулюють процедури маркування та пакування, методи переробки і виробництва, а також характеристики кінцевого продукту. Рівень захисту ринку ЄС санітарними та фітосанітарними заходами контролю є одним з найвищих у світі та значно вищим, ніж в Україні [5].

Продовольчі товари рослинного походження дозволяється ввозити до ЄС тільки тоді, коли вони походять із схвалених установ у вибраних (включених до відповідного списку) країнах-експортерах. Імпорт м'яса тварин, при відгодівлі, яких використовувалися гормони росту, і м'яса механічної обробки, а також використання спеціальних матеріалів для зменшення ризику трансмісійних губчастих енцефалопатій в ЄС заборонено. Також не дозволено використання антимікробних препаратів для продукції тваринного походження. Оскільки в Україні до її вступу в СОТ використання при відгодівлі худоби антибіотиків і гормонів росту заборонено не було, то з часу вступу нашої держави до цієї організації імпорт м'яса і м'ясопродуктів, при виробництві яких гормони росту використовувалися, було дозволено. Крім того, м'ясо механічної обвалки, що складається з м'ясокісткових залишків, ввозиться до України і використовується у виробництві як дешева неякісна сировина для м'ясопереробної промисловості. Збільшено вимоги законодавства ЄС щодо максимального вмісту залишків пестицидів, встановлені Директивою ЄК 91/414 і Регламентом 396/05 та створює додаткові нетарифні бар'єри у торгівлі ЄС з Україною. На відміну від ЄС, Україна зобов'язалася не використовувати експортні субсидії на продукцію сільського господарства. Також, ЄС використовує спеціальні захисні заходи (СЗЗ), передбачені в Угоді про сільське господарство СОТ з метою захисту своїх виробників від зростання обсягів імпорту та зниження цін (захиснені 23,8 % тарифних ліній сільськогосподарських товарів ЄС). Однак Україна, як новий член ЄС, не може використовувати СЗЗ для захисту своїх виробників [5].

На нашу думку, це — дискримінація, яка веде до порушення ст. 42 та 50 Конституції України про захист прав споживачів, а також здійснення державного регулювання та контролю за якістю продуктів харчування.

За словами В. Завалевської, змінився базовий період, на підставі якого було взято обов'язки за обсягами підтримки сільського господарства, а також зменшено розмір середньоарифметичної ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію з 13,8 % до 10,66 %. Для прикладу — захист аграрного ринку ЄС складає 19,5 %, тобто удвічі вище, ніж дозволили Україні. Польща при вступі отримала право на тариф по сільському господарству у розмірі 52 %, Угорщина — 22 %, Румунія — 98 %. Росія добивається ставки у розмірі 20–30 %. Це пояснюється роллю цієї галузі в забезпеченні продовольчої безпеки та сільського розвитку, а також залежності сільського господарства від природних умов. В цих умовах існування вітчизняні виробники не можуть ЄС, яке до того ж субсидується та підтримується на більш вищому рівні.

Можливість інтеграції України у світові економічні процеси є також і позитивним моментом. На думку економічних експертів, створення та відкриття зони вільної торгівлі (ЗВТ) темпи росту українського ВВП повинні постійно збільшитися в середньому на 1–4 %, а товарообіг із ЄС — на 10–15 %. Слід зазначити, що не зважаючи на вплив міжнародної фінансової кризи на економіку країни та частковому скороченню обсягів експорту, Україна залишається важливим світовим експортером багатьох видів сільськогосподарської продукції, займаючи перші місця з експорту насіння сояшнику, олії та ячменю, рапсу та зерна. За останні роки спостерігається тенденція диверсифікації зовнішніх ринків України, здебільшого, за рахунок зменшення постачання товарів на традиційні ринки збуту (СНД та ЄС) та суттєвого зростання частки експорту до Азійських країн (25,6 % від загального експорту сільськогосподарської продукції у 2008 році та 34,3 % за 2009 рік), що свідчить про значну фінансову спроможність цього ринку та конкурентоспроможність української продукції [2].

Проаналізуємо проблеми та пріоритети діяльності підприємств АПК в умовах трансформаційних процесів (таблиця 1).

Таблиця 1

Аналіз діяльності підприємств АПК в умовах трансформаційних зрушень

Сільсько-господарська продукція	Діяльність підприємств АПК в умовах трансформаційних процесів	
	проблеми	пріоритети
Зерно, інші зернові культури, вироби з зерна	1) Збереження тарифних квот на експорт зерна. 2) Невдоволення з приводу державного контролю на зерновому ринку України. 3) Обмеження заборони на експорт зерна з України. 4) Зниження ставок імпорتنних тарифів з боку ЄС.	1) Зростання експорту в країни СНД, ЄС, Африканські країни, Країни Азії. 2) Полегшується доступ до імпоротної техніки та технологій, насіння, засобів захисту рослин.
Олія сояшникова та насіння сояшнику	1) Зниження експортного мита на насіння сояшнику та заборона на запровадження експортного мита інших олійних культур. 2) Ускладнення державного регулювання ринку. 3) Зниження ставок імпорتنних тарифів з боку ЄС.	1) Зростання експорту в країни СНД, ЄС, Африканські країни, Країни Азії. 2) Доступ до імпоротної техніки та технологій, залучення капіталу.
Цукор	1) Низька врожайність цукрових буряків. 2) Зниження ставок імпорتنних тарифів з боку ЄС. 3) Зменшення експорту в країни ЄС.	1) Покращення стану цукрової галузі шляхом здійснення відповідних реформ. 2) Використання тарифної квоти.
Мед		1) Зростання експорту в країни ЄС.

Закінчення табл. 1

Сільсько-господарська продукція	Діяльність підприємств АПК в умовах трансформаційних процесів	
	проблеми	пріоритети
Овочі, фрукти, виноград	1) Збільшення фізичних обсягів імпорту.	1) Зростання експорту в країни СНД.
М'ясо і продукти його переробки	1) Чутливість до зниження митних тарифів. 2) Використання експортних субсидій з боку ЄС. 3) Невідповідність стандартам ЄС та нестача коштів на гармонізацію товарів. 4) Криза в галузі.	1) Зростання експорту в країни ЄС та значна конкурентоспроможність (м'ясо яловичини). 2) Підтримка галузі з боку держави шляхом запровадження різних програм. 3) Вдосконалення процесу виробництва з метою зменшення собівартості продукції (птахівництва) та вихід на західноєвропейські ринки.
Молоко і молочні продукти	1) Низька якість сировинної бази та продукції. 2) Нестача сировини внаслідок скорочення поголів'я худоби 3) Проблеми сертифікації молокопереробних підприємств. 4) Субсидування експорту молочних продуктів з боку ЄС. 5) Зменшення експорту в країни СНД.	1) Відносно низька вартість молока. 2) Можливість реформування галузі шляхом залучення капіталу, передового досвіду та новітніх технологій відповідно до стандартів ЄС.

Отже, як показав досвід перших років перебування України в СОТ, вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції не можуть витримати тиск більш розвинутого сільського господарства. Під загрозою витиснення з внутрішнього та зовнішнього агропродовольчих ринків може опинитися м'ясо-молочна продукція. Однак, підлягає припущенню, що зона вільної торгівлі між ЄС, Україною та іншими країнами буде, так званою, «зоною плюс», умови якої визначають не тільки відміну митних тарифів, а й збільшення експорту, гармонізацію регуляторних актів, правил стандартизації, доступу до сучасних технологій світового рівня, залучення капіталу та інформаційних ресурсів європейських товаровиробників, запозичення передового досвіду в організації процесів заготівлі, виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції та поліпшення її якості згідно Міжнародних стандартів ISO 9001 та ISO 22000. Налагодження економічного співробітництва з західноєвропейськими країнами-партнерами дасть змогу вивести українських товаровиробників на надзвичайно розвинуті, але доволі вимогливі й жорсткі агропродовольчі ринки, конкуренція на яких стимулюватиме якісне оновлення агропродовольчого виробництва в Україні.

Про можливість і реальність цього шляху свідчать результати досліджень професора М. Шикули, які показують, що «...практично в усіх областях України досить великі площі орних земель, на яких можна отримати

мувати екологічно чисті продукти харчування, конкурентоспроможні на світовому ринку». При цьому головною конкурентною перевагою сільсько-господарської продукції України у перспективі стане її екологічність та повноцінний вміст в ній всіх елементів необхідних для здоров'я людини [2].

Головним завданням Державної цільової програми розвитку українського села та сільськогосподарських підприємств на перспективу повинно стати:

- створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для розвитку сільських територій, покращення умов життєдіяльності сільського населення країни;
- підвищення рівня зайнятості, посилення мотивації сільського населення до розвитку підприємництва у сільській місцевості як основної умови підвищення рівня життя населення країни;
- підтримка конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах інтеграції України у світовий економічний простір;
- подолання тінізації аграрного ринку шляхом удосконалення податкового законодавства;
- організація органами управління всіх рівнів злагодженої дії всіх елементів фінансово-економічних механізмів діяльності підприємств АПК;
- розширення експортноорієнтованих виробництв і зменшення імпортозалежності АПК України;
- збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення;
- поліпшення родючості земель шляхом використання меліорації;
- зростання обсягів іноземних інвестицій в економіку України, у тому числі у агропромисловий комплекс за умов приведення законодавства до норм та стандартів СОТ;
- розширення ринку збуту сільськогосподарської продукції, переважно експортно-орієнтованих регіонів;
- розвиток аграрної науки та освіти, шляхом кращої підготовки кадрів для сільськогосподарського виробництва.

Отже, проблеми та пріоритети розвитку діяльності підприємств АПК України в умовах трансформаційних процесів існують на даний час та потребують своєчасного вирішення. Але, на нашу думку, це неможливо без підтримки держави, достатньої кількості інвестицій і інновацій та надання сільському господарству пріоритету розвитку. Лише кардинальна реконструкція АПК України, вдосконалення його функціональної і територіальної структури зміцнять економічну могутність держави, її здатність до виживання і удосконалення. Особливу увагу Уряд повинен приділити інституційним та структурним перетворенням, що дозволяють лібералізувати зовнішньоекономічну діяльність, зокрема, укладення та реалізацію двосторонніх угод з країнами — торговельними партнерами в галузі взаємного визнання оцінки відповідальності, розширення участі України в роботі європейських організацій, стандартизації та сертифікації. Реалізація цих завдань є саме тим імпульсом, що започатковує інтеграцію України

до глобальних ринків капіталу, товарів, послуг, робочої сили, технологій. Одночасно це посилить і ефективність співпраці та комунікацій зі стратегічними партнерами в рамках регіональних угод.

Список літератури

1. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А. С. Гальчинський. — К. : Либідь, 2006. — 312 с.
2. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В. Нелеп // Економіка України. — 2011. — № 9. — С. 25–34.
3. Білорус О. Г. Сучасний погляд на глобалізацію в контексті економічного розвитку України / О. Г. Білорус // Фінанси України. — 2008. — № 1. — С. 147–155.
4. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю. Губені // Економіка України. — 2007. — № 4. — С. 63.
5. Осташко Т. Ризики для сільського господарства від встановлення зони вільної торгівлі з ЄС / Т. Осташко. — Економіка України. — № 3. — 2011.
6. Гончаров В., Бондарчук А. Перспективи сільського господарства України при вступленні в ВТО / В. Гончаров, А. Бондарчук // Економіст. — 2008. — № 9. — С. 1–2.

В. В. Крючковский

В. Н. Поленчук

Херсонский государственный технический университет

ПРОБЛЕМЫ И ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ СДВИГОВ

Резюме

Статья посвящена анализу процессов взаимодействия национальной экономики с экономиками других стран в международном рыночном пространстве. Это дает возможность определить проблемы и приоритеты развития деятельности предприятий АПК в условиях глобализации и глобальной интеграции. Они являются отражением объективного процесса модернизации агропромышленного комплекса Украины, его возрождения и развития.

Ключевые слова: трансформационные процессы, предприятия АПК, проблемы и приоритеты развития.

V. Kryuchkovsky

V. Polenchuk

Kherson State Technical University

**PROBLEMS AND PRIORITIES OF THE AGRICULTURAL
ENTERPRISES IN TRANSFORMATIONAL CHANGES**

Summary

A summary of the analysis of interaction of the national economy with the world's economic systems and identified the problems and priorities of the development activities of the agro-industrial complex in terms of the transformation processes.

Key words: transformational processes, agro-industrial complex, problems and priorities of development.